

CÍM: „Ti jászkún hősnép fiai!” - Lehel-huszárok 1848/1849-ben

LEAD: A „csudáknak évében”, 1848/1849-ben a 176 ezres lélekszámú Jászkun Kerület jócskán erején felül teljesített. A Csehországból hazaszökő császári-királyi 12. Nádor-huszárezred mellett nyeregbe ültette a 14. Lehel-huszárezredet, kiállította a 24. fehérsipkás és a 65. honvédszászlóalj, de újoncai más honvéd csapattekhez is kerültek – végül 1849 májusától Kossuth utasítására csakis a huszárokhoz –, ily módon legalább 6–7000 katonát adott a honvédseregnek, s legalább ugyanennyi nemzetőrt és népfelkelőt mozgósított, amikor erre parancs érkezett.

Habár a magyar országgyűlés 1848 augusztusának végén az újoncállítási törvényt elfogadta, azt az uralkodó nem szentesítette. Szeptember 12-én azonban a „vészben forgó haza” megmentésére való tekintettel az országgyűlés e törvénycikket határozatilag mégis életbe léptette, törvényhatóságokként minden 127 lakos után 2 újoncot kellett kiállítani, így a Jászkun Kerületnek 2958 embert kellett a zászló alá állítania.

Mivel a jászkunok azt tartották magukról, hogy az Úristen is lóhátra teremtette őket, maguk ajánlkoztak egy huszárregiment felállítására, amelyet gróf Batthyány Lajos miniszterelnök örömmel nyugtázott, és szeptember 27-én kezdetét vette a „Lehel-lovasok” szervezése. Az alakulóban lévő magyar hadsereg lovasságát ekkor még a régi császári-királyi huszárezredek jelentették, s annak gyarapítására állítottak fel hat új ezredet, így a jászkun huszárok október elején a 2. honvéd huszárezred, majd december 3-tól a 14. Lehel-huszárezred¹ hadrendi elnevezést kapták. Ez tovább növelte a jászkun öntudatot, bizonyosága ennek az egyik korabeli tudósítás is: *„Nem is adná a’ jászkun kerület széles a’ világért, hogy magának két lovas ezrede van, a’ nádori és Lehel huszár ezred.”*²

A remondák nagyobb részét is a Hármaskerület biztosította (Kiskunfélegyháza pl. 500 lovat!), azonban az őszi folyamán a kiképzés alá kerülő csikóállomány kezdetben bizony sok gondot okozott a huszároknak. A századokat a jászsági településeken kezdték el kiképezni és felszerelni. Ezen időszakot az 1. huszárszázad egyik újonca, Potemkin (később Egervári) Ödön a következőkben örökölte meg: *„Az első lovas gyakorlatok hevederrel leszorított pokróczülésen történtek. Lovaink nagyobbbrészt 3–4 éves csikók lévén, melyeket leginkább az alföld végtelen síkjain tanyázó vadménesekből fogdostak össze, képzelhetni, mily bajjal járt azoknak megszelídítése; a lovas gyakorlatoknál eleinte újonczaink igen sirűn hullottak a földre, s lovaink első felnyergelése nem kis fáradságunkba került; valódi tűzpróbát azonban akkor állottunk ki lovainkkal együtt, midőn végre mindnyájan kardot kaptunk, azt felkötöttük s lóra ültünk, különösen pedig akkor, midőn vezényszóra egyszerre kardot kellett rántani, mely nagy csörömpöléssel járván, szilaj csikóink egy percz alatt megrémülve futottak szét, s ember volt, ki nyeregben maradhatott.*

*Felszerelésünk meglehetősen lassu volt, mert késő hideg őszig egyenruhának vászon foszlánkából³ állott, s ez késlelteté oly igen sikra szállásunkat.”*⁴

Kossuth eredetileg a Lehel-huszárok mundérját kívánta alkalmazni példaként a többi, újonnan alakuló huszárezredeknél, de a hadi helyzet és az ország termelőképesége ezt nem tette teljesen lehetővé. Egyenruházatuk Kovách Ernő őrnagy, a hódmezővásárhelyi 30. honvédszászlóalj parancsnokának leírásából ismeretes: *„Öltözetük volt fű zöld csákó lófark*

¹ Egy huszárezred 4 osztályból, osztályonként 2 századból, vagyis 8 századból állt

² Közlöny, hivatalos lap, 1. (1848), 180. (december 7.) 854.

³ Foszlánka = fehérítetlen vászonból vagy zsávolyból készült nyári zubbony.

⁴ Potemkin Ödön: *A magyar sereg feloszlásának okai az aradi s temesvári táborozással.* Lauffer Vilmos, Pest, 1867. (a továbbiakban: Potemkin 1867) 7.

szőr forgóval,⁵ elől a csákón mint Lehel kürt címerrel rézből, azután setét kék mente dolmány és nadrág veres zsinórral. Ezeknek mint a többi új huszároknál is a dolmányon és a mentén 5 sor zsinór volt csak csiga gombokkal és réz galamb kosárral. – A mente és a dolmány nem rövid volt, mint a régi huszárezredeknél csípőig, de azon alol még egy araszon felül is hosszú, mint egy rövid atilla. A mentén fehér bárányprem volt, azután fehér patronvás szíjjuk [...] Tarsolyuk a kard mellett veres posztóból a fehér lemezből Magyarország címerével.”⁶

Vételezhető, hogy kezdetben használták Lehel-kürt címermotívumot, bár erről nincs tárgyi és képi anyag, de később a Lehel-huszárok csákóira a *pakfongból* préselt magyar koronás kiscímer került fel. A füzöld csákó vitézkötése eredetileg vörös zsinórból készült, de használták a lovas nemzetőrség piros-fehér-zöld barátságos vitézkötését is, a kényes huszárnadrág helyett pedig a jóval egyszerűbb és praktikusabb, szürke posztóból készült, piros oldalszegélyezéssel, alul 24 cm magasan bőrzött lovaglónadrágot, az ún. *rajthuzlit*.⁷

November elején egy osztályuk (1–2. század) az aradi ostromsereghez került, de útjuk során Orosháza karhatalmi feleadatát is el kellett látniuk. December 15-én 3. századuk is beérkezett Arad alá, amelyet még másik kettő (7–8.) svadron követett 1849 áprilisában.

December végén Bobory Kálmán őrnagy parancsnoksága alatt egy osztály (4–5. század) Lehel-husár került a felső-tiszai hadtesthez, ám kiképzési hiányosságaik kezdetben gondokat okoztak. December 28-án Szikszó mellett estek át a tűzkeresztségen. *„Egy osztály Lehel huszár Bobory őrnagy vezérlete alatt egy rövid rohamot intézett az ellenséges baloldali lovasság ellen, azonban néhány gránát lövés által az újoncz huszárok zavarba jöven, visszavonulásra kényszerítettek, miáltal nemcsak ők magok jöttek, minthogy visszavonulás alkalmával egypár gyenge lovas nyergéből kifordult, hanem az egész hadosztályt lehangolták futásukkal.”*⁸ E fiaskóról Mészáros Lázár altábornagy emlékirataiban is olvashatunk: *„Alig haladánk néhány száz lépésre s egy szerencsétlen ürgolyó⁹ szétreppentése a Lehel-huszárokat a jobb szárnyon rendetlenségbe hozza, kik sebesen kezdenek hátra szaladni, de nagynehezen mégis megállítatának.”*¹⁰

Később is megtörtént – így 1849. január 4-én Kassánál –, hogy a Lehel-huszárok leleestek hátasaiokról, s lovaik hasuk alá fordult nyereggel kószáltak a csatatéren, ezért a mindig élces bakahumor a „Lehull-huszárok” nevet ragasztotta rájuk.

A felső-tiszai hadtest állományába tartozó Lehel-huszárok tanultak hibáikból, így derekasan álltak helyt Tarcalnál (január 22.), Bodrogheresztúrnál (január 23.), a kompolti rajtaütésnél (február 18.) vagy Kápolnánál, a második csatánapon (február 27.) végrehajtott verpeléti huszárhoam során.

A Lehel-huszárok 6. százada december végén érkezett be Perczel Mór vezérőrnagy Középponti Mozgó Seregéhez, és vitézül küzdöttek az 1849. január 22-i szolnoki ütközetben.

A tavaszi hadjárat idején 4. és 5. századuk az I., a 6. pedig a II. hadtest soraiban harcolt, majd Buda bevételét követően I. hadtestbeli századaik a komáromi VIII. hadtesthez kerültek.

Eközben az aradi ostromsereghez beérkezett a 7. és 8. svadron is, egy részük már április 9-én öregbíthette a jászkun huszárok hírnevét. Ekkor egy félszázadnyi császári ulánus

⁵ Többnyire fekete kakastollból készült csákóforgót viseltek, alul nemzetiszín festéssel.

⁶ Közli: Barcy Zoltán – Somogyi Győző: *A szabadságharc hadserege. 1848/49 katonai szervezete, egyenruhái és fegyverzete*. Corvina Kiadó, Budapest, 1986. 127–128.

⁷ *Reithosen* (ném.) = lovaglónadrág.

⁸ *Bátori Schulcz Bódog emlékiratai 1848/49-ki szabadságharcból*. Kiadta és sajtó alá rendezte: Egervári Ödön. Pest, 1870. 12–13.

⁹ Feketelóporral töltött, üreges vasgolyó.

¹⁰ *Mészáros Lázár emlékiratai*. Az eredeti kéziratokból közrebocsátja: Szokoly Viktor. I–II. Ráth Mór, Pest, 1867. I. 343–344.

próbált az erődbe élelmet bejuttatni, azonban „[...] a csak három hetes katona Lehel-huszárok egypár szakasza által Szt. Miklósról visszaveretett és Keresztesig űzetett [...]”¹¹

Egyik legszebb fegyvertényük Temesvár alatt, április 29-én történt, amikor az erődből kitörő császáriak a Freidorf melletti magyar dandárt visszavonulásra kényszerítették. Azonban a dandárparancsnok, Peretzi Mihály alezredes utasítását a tartalékban álló Lehel-huszárok 3. századának parancsnoka, Deéssy Gergely főszázados figyelmen kívül hagyta – és Potemkin Ödön hadnagy leírása szerint –, s 75 huszáriját e szavakkal bízta támadásra: „*Huszárok! ti jászkún hősnép fiai, elérkezett végre a percz, hogy apátoktól öröklött vitézségeket bebizonyítsátok; ám mutassátok meg a világnak, hogy nem csak honn, pusztai sivatagaitokon, hanem a harczéren is bátrak vagytok, s elleneitek rémületesnek elhírhedt hosszú dzsidái előtt meg nem hátráltok.*”¹² A nekibőszült Lehel-huszárok bátran nekirontottak a két osztály – vagyis négy század – erejű Schwarzenberg-ulánusnak és az aznapi győzelem nekik volt köszönhető. Gróf Vécsey Károly vezérőrnagy rögvést kitüntette Deéssy kapitányt a katonai érdemjel 3. osztályával, aki emellé parancsmegtagadásért kétheti áristomot is kapott.

Az ezred parancsnoka Rákóczy-Parchietich Zsigmond alezredes hadosztályparancsnok volt, de gyakorlatilag Mészöly Farkas őrnagy kommandírozta a huszárokat. Az aradi, majd temesvári táborozás során ismeretes, hogy a Lehel-huszárok saját zenebandával rendelkeztek, amelyet egy trombitás-karmester irányított és hat trombitásból állt.

Augusztus 9-én Temesvárott két szakasz Lehel-husár adta Józef Bem altábornagy kíséretét. A vesztes csatát követően Mészöly alezredes amíg lehetett, vasszigorral fogta huszárijait, de a levertség, a koplalás, majd az éhgyomorra ivott bor megtette hatását és 35 fő kivételével az 5 század Lehel-husár nyergelt és hazament.

A komáromi védőkhöz beosztott 3 század Lehel-husár szeptember 6-án a Noszlopy-szabadcsapat lovasságának beosztása révén egy újabb huszárszázaddal erősödtek.

A szabadságharc utolsó lovassági fegyverténye a Lehel-huszárokhoz fűződik. A szeptember 5-i hetényi huszárcsínyről Szinnyi József, a komáromi 203. honvédszászlóalj főhadnagya a következőket őrizte meg emlékezetében: „*Szeptember 5-kén Ó-Gyallán és Szent-Péteren álló előőrseink jelentették, hogy kozák-osztályok által megtámadtattak.*

Ezen hírre Klapka, ellenállhatatlan vágtyól ösztönöztetve, a világhírű kozákokat szemtől-szembe látni óhajtott, ezért törzskarából néhány tisztet maga mellé véve, Heténybe ment.

A Lehel-huszárokból 3 század Csomortányi [Lajos – BZ] őrnagy vezérlete alatt a falu előtt fődött állásban volt föllállítva, midőn az Ó-Gyalla felől való úton mintegy 300 főből álló kozák csapatot, sűrű gomolyban láttak lassan közeledni. A Hetényhez körülbelül 700 lépésnyire érkező lovasok közül néhányan kiváltak és előre nyargalván, hosszú puskáikból huszár-csatárainkra lőttek.

Klapka elhatározta, hogy a kozákokkal egy kissé megmérkőzik. Minthogy a mieink a vidéket jól ismerték, egy századot Hetény mellett fődött állásban hagytak, a másik kettő a közeli erdőbe vonult, hogy így a kozákokat észrevétlenül oldalt megkerüljék. A Heténynél álló század parancsot kapott a látszólagos visszavonulásra, hogy ezzel a kozákokat közelebb csalják.

A csel sikerült. Csatáraink alig fordítottak hátat az ellennek, az egész csoport mint megdühödött rohant utánuk és csaknem Hetény alá érkezett, midőn előrohant Csomortányi két századával az erdőből és megtámadta a kozákokat oldalt és hátban; ők erre ordítva visszairamodtak. A Hetény előtti század is megtette kötelességét és így jól elverték a port a kozák urakon. 12 foglyot ejtettek, hetet pedig levágtak, a többi Szent-Péteren túl kergették.

¹¹ Fényes Elek Arad ostroma. In: Vahot Imre – Gánóczy Flóris (szerk.): *Adattár az 1848-ki és 1849-ki magyar hadjáratból.* I–III. Emich Gusztáv, Pest, 1861. III. 31.

¹² Potemkin 1867, 58.

Egész délután békeség [sic! – BZ] volt. A kozákok csak tisztes távolságban mutogatták magukat. Este azonban Ó-Gyalláról nagy lovasosztály jött elő, melyet már rendes lovasságnak ismertek föl. Ezekkel nem volt kedvök a miénknek kikötni, hanem pikákkal, puskákkal, pisztolyokkal és handzsárokkal földísztve, visszavonultak a várba.

A fogolyok, kik közül némelyek kegyetlenül helyben voltak hagyva, a dóni ezredhez tartoztak; ki zömök emberek voltak, de nyomorultan fölszerelve. Midőn Klapka elé vezették őket, homlokukkal a földet érintették és kegyelemért könyörögtek. Lovaik nem sokat értek, pedig a mieink inkább csak ezekre számítottak, mindannyia kicsi, sovány és elhanyagolt volt. A nyerget és kantározást tekintve, valódi rejtély előttünk, hogy ily szerszámmal hogyan boldogulhattak.

*Csomortányi még az nap, késő este jelenté, hogy erős orosz ulánus lovasosztály által szorítva, Izsára visszavonulni kényszerült. Kurtakeszinél azonban három századával fényes támadást intézett ezen osztály ellen és visszanyomta őket, a legénység pedig két szép nagy lovat elfogott.*¹³

Amikor 1849. október 2–4. között Komárom amnesztia fejében megadta magát, a várórség többi alakulatához hasonlóan a Lehel-huszárok ottani két osztálya is letette a fegyvert.

A Lehel-huszárezred egyik 72 x 95,5 cm-es, fehér selyem alapú, előlapján a magyar kiscímer, hátlapján Magyarország védasszonya a kisdeddal olajfestésű ábrázolásával díszített osztályzászlaja nem került a győztesek kezére, és a mai napig fennmaradt a Jász Múzeumban, bár erősen leromlott állapotban. Egyik tisztjük, Pintér Adolf alszázados fejtette le rúdjáról a temesvári csatavesztés idején, és a többi honvéd csapatzászlóhoz hasonlóan kalandos úton rejtegették az elnyomatás korában. Sokáig tévesen egy, a XVIII. század első feléből származó fecskefarkú huszárzászlót tulajdonítottak a Lehel-huszároknak, holott már 1875-ben sajtóhír tudósított arról, hogy visszakerült Jászberénybe a Lehel-huszárok szabályos „B” típusú lovassági osztályzászlaja: *„Szabadság harczunk becses erekljéhez jutott a nem régiben megnyílt jászberényi muzeum, mint a Szegedi H.[íradó – BZ] írja. A tisztán jász kunokból alakult Lehel-huszárezred zászlója, illetőleg zászlómaradványa ez, mely már sok viszontagságon ment keresztül, mégis annyira épen maradt, hogy egyik oldalán a magyar czimer, másikon a Máriakép a kis Jézussal felismerhető.*”¹⁴

Babucs Zoltán hadtörténész (Magyarságkutató Intézet, Történeti Kutatóközpont),
a Szilvásvár Állami Ménesgazdaság címzetes méneskari tanácsosa

¹³ Szinnyi József: *Komárom 1848–49-ben (Napló-jegyzetek)*. Aigner Lajos, Budapest, 1887. 306–307.

¹⁴ *Történelmi és Régészeti Értesítő. A délmagyarországi történelmi és Régészeti Társulat közlönye*, 1. (1875) II. sz. (április hó) 107–108.